

УДК 821.161.2–31.09

**Т. В. БИКОВА**

## **ХУДОЖНЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ АРХЕТИПУ «ЗРАДА» КРІЗЬ ПРИЗМУ ОПОЗИЦІЇ «СВІЙ» – «ЧУЖИЙ» У «ГУЦУЛЬСЬКОМУ» ТЕКСТІ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ**

*У статті на «гуцульському» матеріалі часів першої світової війни досліджуються особливості протистояння складових бінарної опозиції «свій» – «чужий». Шляхом виокремлення різновидів євангельського архетипу «зради» в українській літературі початку ХХ століття робиться висновок про наявність у творах трагічних незворотних змін у житті Гуцульщини під впливом тогочасного цивілізаційного процесу*

*Ключові слова: поетика, Гуцульщина, бінарна опозиція, архетип зради*

У літературній рецепції українського етнокультурного і ментального простору початку ХХ століття Гуцульщина займає одне з провідних місць як повноцінна його складова. Зважаючи на специфіку функціонування міфу про її історичну екзотичність, у більшості літературно-художніх візій того часу наявне широке представлення саме такого аспекту характеристики Гуцульського краю й субетносу, який проживав серед Карпат. Однак буремні події початку ХХ століття, з часу початку Першої світової війни, внесли суттєві корективи у функціонування загальноновизнаного міфу. Гуцульщина стала місцем розгортання воєнних дій, краєм, мешканці якого мимоволі також стали співучасниками протистояння двох монархій – Австро-Угорської та Російської. Кардинальні зміни в політичній ситуації Європи змусили по-іншому глянути світове письменство на сучасні потреби Гуцулії, а українських авторів інтенсивніше звернутися до розробки нового проблемно-тематичного кола у творах – показу жаклих подій Першої світової війни через призму погляду простих селян, яких мимоволі вилом «затягнуло» в тогочасні світові колізії. Беручи за об'єкт дослідження життя гуцульського селянина у складних воєнних умовах, О. Кобилянська, В. Стефаник, М. Черемшина прагнули розкрити психологію гуцула і з'ясувати ті етнопсихологічні чинники, які вирізнили Гуцульщину та її населення на фоні всеохопної втрати власної індивідуальності і національних переконань.

Архетип війни, відображений крізь призму буття Гуцульщини, широко представлений у таких творах, як «Лист засудженого на смерть вояка до своєї жінки», «Юда» О. Кобилянської, «Діточа пригода», «Вона – земля», «Марія», «Сини» В. Стефаника, «Пожа межами

болю» О. Турянського, цикл «Село за війни» М. Черемшини та ін. У центрі кожного з творів – подія, війна, яка кардинальним чином сколихнула звичайне і розмірене життя селянина, обернула все внутрішнє його єство в напрям глибокого супротиву всім «чужим» втручанням у хід їхнього «свого» буття. Саме тому у згаданих творах чітко окреслюється протистояння складових бінарної опозиції «свій» – «чужий», що за активної підтримки іншого світового архетипу «зради» суттєво доповнює внутрішній зміст архетипу війни, проведеного західноукраїнськими письменниками початку ХХ століття крізь зображення життя Гуцульського краю.

Мета статті: дослідити художні особливості протистояння бінарної опозиції «свій» – «чужий» у «гуцульських» текстах початку ХХ століття крізь призму трансформації євангельського архетипу зради.

Літературна рецепція взаємодії опозиції «свій» – «чужий» з архетипом зради сприяє кращому розумінню становища Гуцульщини часів Першої світової війни й дає змогу досягнути весь спектр соціально-психологічних проблем, що активно порушувалися українськими письменниками у згаданих творах. Загальновідомо, що протиставлення архетипів «свій» та «чужий» відбувається завжди крізь призму ставлення людини до навколишнього світу, бо людина споконвіків визначає межі «свого» світу й тим самим передбачає існування інших, «чужих» світів. Адже «світ «свого», «своя» культура знаходять специфіку, своєрідність тільки в процесі усвідомлення чужої культури та в спілкуванні з нею» [5, 9].

Отже, стає зрозуміло, що з позиції «своїх» усе «чуже» сприймається як суперечне своєму «правильному» розумінню та тлумаченню

світу. Зауважмо, що завжди ця бінарна опозиція виникає лише в соціумі, у процесі взаємодії представників різних культур, традицій, національностей тощо. Серед численних досліджень учених, що активно долучалися до розробки цієї проблеми варто назвати праці С. С. Аверінцева, Р. Барта, М. М. Бахтіна, Е. Бенвениста, В. С. Біблера, Т. А. Ван Дейка, Є. М. Верещагіна, Ю. Габермаса, В. П. Зінченка, О. Єсперсена, Є. Кассирера, В. В. Красних, К. Леві-Строса, О. Ф. Лосєва, О. О. Потебні, Е. Сепіра, Дж. Серля, Ю. С. Степанова, Л. В. Щерби й багатьох інших. Однак у літературознавчому континуумі не достатньо досліджено питання вияву цієї бінарної опозиції у свідомості простої людини, змушеної змінити установлені норми життя з-за певних складних історико-політичних обставин. Архетипи «свій» і «чужий» можна вважати певними культурними концептами, що формували картину світу людини ще зі стародавніх часів, неможливо їх усвідомлювати окремо, адже вони формують своєю бінарною опозицією й традиційну бінарну картину світу. Як відзначає В. Маслова, «питання про бінарні опозиції – це питання про універсальні властивості самої дійсності й універсальні закономірності її відображення в людській свідомості. А бінарна модель світу – загальна для людини психологічна риса» [3, 28]. Будучи складовими бінарної картини світу ці архетипи становлять певну своєрідну систему координат, і віддавна слугують засобом пізнання навколишнього світу. У той же час «напруженість, що виникає всередині бінарних опозицій, з одного боку, містить потенційний конфлікт, а з іншого, – відзначає Т. Владимірова, – алгоритм його вирішення, що пропонується соціумом. На ранньому етапі розвитку людського суспільства мовні опозиції забезпечували точне, недвозначне вираження думки й визначали тональність спілкування... Наявність у свідомості біполярних шкал ставило тих, хто спілкується, у «ситуацію вимушеного вибору», коли «третього не дано» [1, 37]. У процесі такого «вимушеного» вибору й виникає ситуація, коли особистість має зробити вибір між власними життєвими пріоритетами і певними зовнішніми факторами, які, у свою чергу, можуть суттєво скоригувати межі сприйняття «свого» і «чужого». У будь-якому разі в результаті такого вибору за

певних історичних обставин людина потенційно стає або зрадником для «своїх», або зрадником (ворогом) для «чужих». Тому в літературному творі автори під час розв'язання такої бінарної опозиції «свій – чужий» традиційно окреслюють її межі через філософське сприйняття архетипу зради.

«Гуцульські» твори вищезгаданих письменників цікаві з цього приводу концепцією поєднання архетипу зради з іншими архетипами в межах традиційного для української літератури першої третини XX століття опрацюванням традиційного сюжетно-образного матеріалу, що полягає в поєднанні подієво-семантичних характеристик загальновідомих зразків (у тому числі «мандрівного» сюжету про зрадника Іуду. – Т. Б.) з реаліями національно-історичних епох, які їх запозичують. Власне архетип зради у творах О. Кобилянської та М. Черемшини часів Першої світової війни уособлює в собі декілька аспектів, зміст яких суттєво коригують історичні події на території Гуцульщини. Фактично розробка архетипу зради відбувається у творах за основними двома спрямуваннями, які, у свою чергу, зазнали суттєвих розгалужень і філософського переосмислення.

Один із цих різновидів архетипу зради уособлює в собі традиційний євангельський образ Іуди Іскаріота. А. Нямцу в тенденції опрацювання семантики образу зрадника Іуди Іскаріота виділяє два основні напрями «використання її аксіологічної символіки для надання масштабності і всезагальності конкретної екзистенційної ситуації, з одного боку; уподібнення євангельської абстракції конкретній життєвій ситуації, поведінковому виявленню певного психологічного типу – з другого [4, 29–30].

Таким чином, в українській літературі опрацювання цього образу великого грішника, у свою чергу, розвивалося за двома напрямками. По-перше, письменники у творах безпосередньо розкривали образ євангельського Юди як великого грішника і зрадника, умотивовували його вчинок, зображували також його і як антагоніста Ісуса Христа. Сюди ж належить розгляд інших великих грішників і зрадників, безпосередньо взятих або з Біблії, або з усної народної творчості, та аналіз і пояснення їх вчинків (М. Кононенко, К. Малиць-

кої, О. Романової та ін.). Беручи за основу твору біблійний або «мандрівний» сюжет, такі автори по-своєму інтерпретували і розв'язували проблему зрадництва, пов'язуючи її здебільшого з віровідступництвом або із спокутуванням гріхів.

По-друге, окремі автори поступово відходили від біблійних сюжетів, переносили хід подій у реальний світ, умотивовували проблему зрадництва реальними подіями або вчинками героїв (твори Лесі Українки, О. Кобилянської). Тема зрадництва в таких творах набувала більшого поглиблення у зв'язку з перетворенням образу Юди на символічний образ зрадника чи то держави, чи то родини, чи то рідної землі. Зрадництво як негативне явище виносилося далеко за межі біблійного сюжету, лише загальними рисами і головною ідеєю нагадувало християнсько-релігійний мотив.

Друге спрямування творів у напрямі художнього опрацювання проблеми зрадництва найяскравіше виявлено у творах О. Кобилянської «Лист засудженого вояка до своєї жінки» та М. Черемшини «Зрадник» і «Поменник». Це оповідання, у яких саме поняття зрадництва трактується з різних боків, фактично без асоціації, і сюжетної і символічної, з образом Іуди Іскаріота. Семантика архетипу зради в таких творах суттєво скоригована не тільки національним аспектом, а й історичними реаліями, зокрема подіями Першої світової війни. Війна наклала відбиток на кордони сприйняття цього поняття. Будь-який момент, елемент зрадництва під час воєнних дій сприймається вже не просто як національна трагедія, а трагедія війни, коли і «мимовільне» зрадництво, і «неусвідомлене» зрадництво, і «абсурдне» зрадництво для воєнного часу стають приводом для страти, знущань і агресивних звинувачень з боку представників влади в образі загону жовнірів, уже «чужих» цілій Гуцульщині. Невипадково в «Зраднику» М. Черемшини й звучить ця свідомо авторська позиція в унісон окресленої проблематики: «Бо війна корчує ліси, корчує села і озером сльози забирає, життя топить» [7, 87].

«Гуцульські» прозові твори про Першу світову війну наводять зразки такого «абсурдного» зрадництва з точки зору мирного часу. З позиції сучасного читача, який не відчув особисто на собі трагедію війни ці зра-

ди є абсурдними, і тим більше абсурдним виглядає з такої позиції надміру суворе покарання таких зрадників, що своїми життєвими пріоритетами прагнуть довести всім оточуючим, зокрема й реципієнтові власну відстороненість від усвідомлення причини «абсурдної» зради.

Зв'язок із образом євангельського зрадника в таких творах взагалі «дотичний», існує через розгалуження безпосередньо самого архетипу «зради», можна сказати лише опосередкований. За такої певної опосередкованості кожен із представлених творів є своєрідною рецепцією євангельського архетипу, переломленого через призму буття персонажа і національний аспект сприйняття різних виявів зрадництва, зокрема й «абсурдного».

Архетип «зради» сприймається в таких творах через призму осягнення інших архетипів, зокрема через бінарну опозицію «свій» – «чужі», яка у творах переломлюється крізь філософське усвідомлення такої різниці. Найчастіше у творах такого проблемного напрямку зрадниками називають гуцулів, які залишилися у «своєму» селі і не бажають активно втручатися у вир «чужих» подій, які розгортаються навколо гуцульського села, або яких змусили стати жовнірами цісарського «чужого» війська. Зауважмо, що у вищезгаданих творах саме «чужі», представники цісарського війська називають їх зрадниками. «Свої», тобто мешканці рідного села, гуцули, їх за зрадників не вважають, взагалі навіть не усвідомлюють самого моменту зради. Таке зрадництво, враховуючи бінарну опозицію «свій – чужий» варто назвати абсурдним, таким, що жодним чином не вкладається у традиційне розуміння поняття зради, адже у більшості героїв творів «Поменника», «Зрадника» М. Черемшини чи героя «Листа засудженого на смерть вояка до своєї жінки» О. Кобилянської зовсім немає причин, які б відкрито спонукали здійснити зраду, у якій звинувачували їх «чужі». Герої вищезгаданих оповідань у тяжкий воєнний час для «чужих» виступають зрадниками, їх засуджують чи мають засудити за законами воєнного часу. З позиції мирного часу звинувачення в зрадництві є повністю абсурдними. Трагедія «зрадників» полягає в неминучості покарання. Письменники прагнуть розкрити внутрішній світ пер-

сонажів і умотивувати їх певну віддаленість від розуміння самої сутності «зради».

Так, у «Поменнику» М. Черемшини події відбуваються у звичайному гуцульському селі, мешканці якого мають «уживатися» з тим, що наближається війна. Перед очима реципієнта постає головний персонаж твору – село, яке «на запаску зійшло» (ще задовго до приходу в село австрійського війська всі чоловіки були забрані в жовніри, залишилися лише жінки-гуцулки, старі німечні гуцули та діти). Фактично ж село уособлює в собі внутрішнє становище Гуцульщини на початок Першої світової війни і саме з позиції цього персонажа й зображується весь хід подій.

Принцип розміщення інформативного матеріалу в «Поменнику» досить своєрідний: автор дає погляд на незвичайну подію, що відбулась у селі, з трьох позицій, відбувається своєрідне «розкадрування» твору, а це дає змогу письменникові краще з різних боків проаналізувати безпосередньо епізод зради (жовнірами заарештовано «зрадника» священика) і наслідки, що до нього призвели. Подієвість тексту підвищується за рахунок зміни подання інформативного матеріалу, спочатку це констатація самої події і її обговорення, без безпосереднього втручання персонажів у дію, надалі – активна участь персонажів у процесі розгортання подій (заарештовують старих гуцулів, а в жінок роблять обшуки), насамкінець – пасивна участь у діях і очікування на можливу страту (смерті старих дідів та священика реципієнт не бачить, він, як і інші мешканці села знаходиться в її передочікуванні).

У творі бачимо спочатку два погляди на архетип «зради» саме з позиції «своїх» і «чужих». «Свої» – це всі гуцули, які жили раніше й живуть зараз у рідному селі. При чому неодноразово М. Черемшина в тексті твору зазначає, що село втратило своїх годувальників із моменту початку війни, але навіть за таких умов продовжує жити й існувати: «Той, що хліб робить під кулю пішов. Дрібнота, та челідь (жінки. – Т. Б.), та старина – то все село. Таке пусте гніздечко на шибениці, як перце, хитатися буде, не заважить, не зашморкнеться» [7, 31]. Таким символічним порівнянням письменник ще раз прагне підкреслити саму абсурдність ситуації зі зрадою на селі, де немає справжніх хазяїв, чоловіків, які б змогли

однозначно відстояти позицію села, зробити «пусте гніздечко» повноцінним елементом національного буття. Село трималося навколо церкви та священика: коли його заарештували і звинуватили у зраді, над селом нависла загроза смерті – «що буде з села, коли панотця стратять? Як від голови тратити починають, то на кім скінчать?» [7, 31]. Цю досить складну дилему вирішують у розмовах жінки-гуцулки, за прямою безпосередністю яких сховане усвідомлення того, що фактично «пусте» село вже приречено на страту, адже «кажуть, що піп зрадник і розплодив ціле село зрадників...» [7, 30]. Риторичне питання, що вирвалося з роздумів гуцулок, спрямовує подієвість тексту в напрям пошуку причини зради. Адже зрадником фактично священика називають «чужі», жовніри, які прийшли в село до початку воєнних дій. «Свої», гуцули зі свого боку мають здогадатися навіщо це було зроблено.

Розкадрування «Поменника» дає змогу спочатку повноцінно висловитися з цього приводу «своїм» (перший епізод твору – це розмова навколо незвичайної події гуцулок, старих гуцулів і Митра Пужливого, який повідомляє новину про арешт священика). Зазначимо, що за такого полілогу, включеного на початку твору в його подієвість авторові вдається повноцінно відтворити безпосередньо саму ситуацію на селі, його історію, і власне, епізод арешту «зрадника», що стає фактично передісторією всіх подальших подій, що розгорнулися у селі.

Із внесенням у площину тексту другого епізоду відбувається активне протиставлення архетипів «свої» – «чужі». Входи жовнірського війська вражає своєю неочікуваністю для мешканців села, адже «бадіки й челядь повставали, гей опарені». У надміру стресовій ситуації відбувається швидке вирішення дилеми «свої – чужі»: там, де мають бути «свої», тобто рідні селу чоловіки-гуцули, знаходяться лише «чужі»: «Все село збіглося, мир-миренний..., видивлює село очі, щоб своїх розпізнати» [7, 41].

Психологічними характеристиками, символічними описами й порівняннями автор доводить відсутність «своїх» серед цісарського війська, яке увійшло в село перед наступом: «Жовніри враз із карабінами отік приро-

сли до коней, отік би їх разом із кінями з тисового дерева витесав» [7, 41]. Саме такі «чужі», які втратили національне обличчя, стали масою, військом, єдиною воєнною машиною, мають вирішувати долю села і його мешканців. «Чужі» жовніри неочікувано заарештовують тринадцять бадіків (старих і поважних гуцулів. – Т. Б.). Автор неодноразово підкреслює трагічність цієї надзвичайної події, адже бадіки не в змозі зрозуміти, чому вони стали найпершими зрадниками після священика. Із позиції «своїх» арешт за «зраду» на стільки вражає своєю повною абсурдністю, що старі гуцули не в змозі його навіть досягнути.

Трагедія «своїх» полягає в тому, що вони не в змозі належним чином уже захистити власну гідність, адже все «село вмерло» давно. Вони навіть не у змозі досягнути повністю всієї сили такого «перевернутого» зрадицтва. На таку думку налаштовує письменник шляхом включення в предметне тло новели невинної розповіді війтихи про так зване щире «співпереживання» Дзельмана: «Отак, ек вам, Дзельманови розповідаю, а він, хоть і не наша віра, каже: «Аби-ста знали, що через тоті поменники піп та й перші газди поживуть смерти...» [7, 54]. Хоча фактично, аналізуючи подану ситуацію, можна припустити, виходячи із самого «амбівалентного» зрадицтва Дзельмана, що й про православний хрест у поменниках, він так само міг повідомити австрійське військо.

Із цього приводу, слушною є думка Р. В. Піхманця про позицію М. Черемшини показати у творі, що «тип захланного, диявольськи злочинного лихваря-кровопивця, який прагне панувати і над краєм, і над людськими долями, і над військами, як він оприявнився духовному зорові, становив не меншу загрозу гуцульському селу з його правіковими традиціями, ніж ворожі війська, для яких гірський край став ареною кривавих сутичок» [6, 325]. Саме такий тип зрадника на підсвідомому рівні стає на чолі цілого гуцульського села, трагедія якого й полягає в тому що воно «зрослося» з цим зрадником, просякнуте все його тенетами.

Розробляючи саме таким чином архетип «зради» в «Поменнику» М. Черемшина формує у реципієнта усвідомлення, що такого виду зрада залишиться непокараною, страждатимуть лише праведники (сільський священик, старі гуцули, усе село), а найбільші зрадники керуватимуть світовою спільнотою. Письменник прагне «відкрити» очі «своїм» на справжні наміри таких «інших» «панів», які маніпулюють війною, селом, Гуцульщиною, цілим людством і несуть найбільшу загрозу для українського національного простору. У «Поменнику» М. Черемшини євангельський архетип зради зазнає найбільшої трансформації з боку досягнення семантики «зрадицтва» шляхом переломлення її крізь призму буття тріади архетипів «свій» – «чужий» – «інші». Ступінь втручання в біблійний текст з боку автора – мінімальний, зберігається лише саме семантичне значення поняття «зради», яке в контексті війни набуває інших смислових відтінків.

В українській літературі початку ХХ століття в цілому, й на «гуцульському» матеріалі зокрема, відбулася еволюціонізація традиційних структур як концентратів універсальних характеристик загальнолюдського досвіду.

#### Список використаної літератури

1. Владимірова Т. Е. Призванные в общении: Русский дискурс в межкультурной коммуникации / Т. Е. Владимірова. — М.: КомКнига, 2007. — 304 с.
2. Гуняк М. Функція фрагмента в новелах «Любисть» та «Анничка» Марка Черемшини / М. Гуняк // «Покутська трійця» в загальноукраїнському літературному процесі кінця ХІХ — початку ХХ століття: Зб. наук. пр. — Івано-Франківськ, 2006. — С. 212—217.
3. Маслова В. А. Преданья старины глубокой в зеркале языка / В. А. Маслова. — Минск, 1997. — 230 с.
4. Нямцу А. Е. Новый Завет и мировая литература / А. Е. Нямцу. — Черновцы: Черновицкий госуниверситет, 1992. — 160 с.
5. Одиссей. Человек в истории. Образ «другого» в культуре. — М.: Наука, 1994. — 336 с.
6. Піхманець Р. Із покутської книги буття. Засади творчого мислення Василя Стефаника, Марка Черемшини і Леся Мартовича [монографія] / Р. Піхманець. — К.: Темпора, 2012. — 580 с.
7. Черемшина, Марко Твори [Текст] / М. Черемшина; ред. Є. Ю. Пеленський. — Л.: Ізмагд, 1937. — Т. 1. — [Б. м.]. — 206 с.

Т. В. БЫКОВА

**ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ АРХЕТИПА «ИЗМЕНА»  
СКВОЗЬ ПРИЗМУ ОППОЗИЦИИ «СВОЙ» – «ЧУЖОЙ» В «ГУЦУЛЬСКОМ»  
ТЕКСТЕ НАЧАЛА XX ВЕКА**

*В статье на «гуцульском» материале времен Первой мировой войны исследуются особенности противостояния составляющих бинарной оппозиции «свой» – «чужой». Путем выделения разновидностей евангельского архетипа «измены» в украинской литературе начала XX века констатируется факт наличия в произведениях трагических необратимых изменений в жизни Гуцульщины под влиянием цивилизации.*

*Ключевые слова: поэтика, Гуцульщина, бинарная оппозиция, архетип измены.*

Т. ВІКОВА

**ARTISTIC INTERPRETATION OF THE ARCHETYPE «TREASON»  
THROUGH THE OPPOSITION «OWN» – «ALIEN» IN «HUTSUL»  
TEXT OF EARLY TWENTIETH CENTURY**

*The article on «Hutsul» materials from World War I the features component of the binary opposition of «own» – «alien» are examined. By way of distinguishing varieties of Gospel archetype «treason» in Ukrainian literature the beginning of the XX century it is concluded that tragic irreversible changes in the lives of the Hutsul region under the influence of contemporary civilization process are present in the literary works.*

*Key words: poetics, Huzulshchyna, binary opposition, the archetype of treason.*

Стаття надійшла до редколегії 3.03.2014 р.

УДК 821.161.2–09:22

Г. І. БОКШАНЬ

**СВОЄРІДНІСТЬ ХУДОЖНЬОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ  
АРХЕТИПНИХ РИС ПЕРВОЗДАННОЇ ЖІНКИ  
В ПОВІСТІ ГАЛИНИ ПАГУТЯК  
«ЗАХІД СОНЦЯ В УРОЖІ»**

*У статті проаналізовано форми репрезентації архетипних рис первозданної жінки в повісті Галини Пагутяк «Захід сонця в Урожі». Досліджено способи художньої артикуляції психічних станів головної героїні. З'ясовано специфіку відтворення письменницею шляхів возз'єднання жінки з вродженою первозданністю.*

*Ключові слова: архетип, первозданна жінка, інстинктивна душа, природна циклічність, психоаналітична символіка.*

Термін «архетипна критика» давно увійшов у царину літературознавства. Цей напрям досліджує функціонування в літературі прототипів, успадкованих від попередніх поколінь, та своєрідність їх інтерпретації письменниками. Поняття архетипу, уведене швейцарським ученим К. Г. Юнгом, охоплює відтворювані колективним несвідомим фундаментальні символічні уявлення, які мають універсальний характер. «Юнг користується словом «архетип» для позначення тих універсальних символів, яким властиві найбільша постійність і дієвість, максимальний потенціал для психоаналітичної еволюції і які вказують у напрямку від нижчого до вищого» (переклад мій. – Г. Б. ) [3, 39]. Послідовниця Юнга, доктор філософії, Клариса Пінкола Естес зробила

свій внесок у вчення про архетипи, дослідивши архетипні риси первозданної жінки у фундаментальній праці «Та, що біжить з вовками: жіночий архетип у міфах і сказаннях» [2].

Сучасні науковці дедалі частіше використовують психологічні підходи в якості методології досліджень у сфері літератури. У підручнику «Порівняльне літературознавство» зазначається: «Первісні взірці, що існують у колективному несвідомому і виражені у традиційних символах і міфах, лежать в основі літературних творінь, щоразу з новою силою відроджуючи в читачевій душі загадкові голоси й тіні забутих предків, загальнолюдські пориви і хвилювання...» [1, 154]. Збірка Галини Пагутяк «Захід сонця в Урожі» наразі лишається актуальною для аналізу текстового

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
імені В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

**НАУКОВИЙ ВІСНИК**  
*МИКОЛАЇВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО*  
*УНІВЕРСИТЕТУ імені В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО*

**ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ**

**СЕРІЯ**  
**«ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ**  
**(літературознавство)»**  
*Серію засновано 2010 р.*

**ВИПУСК**  
**4.13 (104)**

Миколаїв  
МНУ імені В.О. Сухомлинського  
2014

**ЗАСНОВНИК І ВИДАВЕЦЬ:**  
**МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

Зареєстровано Вищою атестаційною комісією України як фахове видання  
галузі «Філологічні науки (літературознавство)»  
(Постанова президії ВАК України № 1-05/6 від 16.12.2009 р.)

**РЕЦЕНЗЕНТИ:**

- Кавун Л. І.** доктор філологічних наук, професор (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького);  
**Михида С. П.** доктор філологічних наук, доцент (Кіровоградський державний педагогічний університет імені В. Винниченка).

**РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:**

- Будак В. Д.** доктор технічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України; головний редактор;  
**Філатова О. С.** доктор філологічних наук, професор; головний редактор серії;  
**Підпригора С. В.** кандидат філологічних наук, доцент; відповідальний секретар.

**ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:**

- Майстренко М. І.** доктор філологічних наук, професор (Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського);  
**Коч Н. В.** доктор філологічних наук, доцент (Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського);  
**Бондарева О. Є.** доктор філологічних наук, професор (Київський університет імені Бориса Грінченка);  
**Мусій В. Б.** доктор філологічних наук, професор (Одеський національний університет імені І. І. Мечникова);  
**Погребна В. Л.** доктор філологічних наук, професор (Запорізький національний технічний університет);  
**Семенюк Г. Ф.** доктор філологічних наук, професор (Київський національний університет імені Тараса Шевченка);  
**Ткачук М. П.** доктор філологічних наук, професор (Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка);  
**Брузгене Р.** доктор гуманітарних наук, доцент (Університет імені Миколаса Ромериса, Вільнюс, Литва);  
**Барталіш Ю.** кандидат філологічних наук (Університет імені Бабеша-Бояї, Клуж-Напока, Румунія);  
**Гурдуз А. І.** кандидат філологічних наук, доцент (Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського);  
**Старовойт Л. В.** кандидат філологічних наук, доцент (Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського).

Н 34 Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського : збірник наукових праць / Гол. ред. В. Д. Будак, гол. ред. сер. О. С. Філатова. — Випуск 4.13 (104). — Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2014. — 330 с. — (Серія «Філологічні науки (літературознавство)»).

ISSN 2078-2128

У збірнику наукових праць вміщено статті з актуальних проблем теорії та історії літератури, компаративістики, сучасного літературного процесу. Зокрема розглядаються питання поетики літературного твору, наративних стратегій, літературної герменевтики, жанрових систем тощо. Порушені літературознавчі проблеми ґрунтуються на широкому матеріалі української, російської, англійської, французької, американської літератур.

Видання адресоване науковцям, аспірантам, студентам-філологам.

УДК 81+82  
ББК 81/83



---

# ЗМІСТ

---

АННЕНКОВА Е. С.	Флорентийський миф Евдокии Ростопчиной .....	9
АТРОШЕНКО Г. І., ДЬЯЧЕНКО Н. С.	Ідея гармонії всього органічного світу в поетичній моделі Якова Щоголева .....	15
АЧКАН Л. С.	Поетикальні особливості архетипного образу вогню у творчості Н. Білоцерківець.....	18
БИКОВА Т. В.	Художня інтерпретація архетипу «зрада» крізь призму опозиції «свій» – «чужий» у «гуцульському» тексті початку ХХ століття.....	24
БОКШАНЬ Г. І.	Своєрідність художньої реалізації архетипних рис первозданної жінки в повісті Галини Пагутяк «Захід сонця в Урожі».....	29
БОНДАР Л. О.	Драма Ярослава Верещака «Восени, коли зацвіла яблуня...»: міжкультурний діалог в умовах спільних історичних реалій .....	33
ВАСИЛЬЦІВ Я. Б.	Іспанські зацікавлення Володимира Самійленка.....	40
ВЕНГРИНЮК Х. Ю.	Межа як складова бінарної опозиції центральне / маргінальне в новелі Ольги Кобилянської «За готар» та оповіданні Наталени Королевої «Подорожній» .....	45
ГОРБОЛІС Л. М.	Україноцентризм життєтворчості Григорія Костюка .....	49
ГРИЩЕНКО О. В.	Архітектурна візія Києва в романі «Місто з химерами» О. Ільченка .....	55
ГУРДУЗ А. І.	Міфопоетика «жіночого» містичного любовного роману першого десятиліття ХХІ століття в Україні .....	61
ГУЦОЛ М. І.	Рецепція традиційного сюжету «подорож потойбіччям» сучасною українською драматургією.....	69
ДАНИЛЬЧУК О. М.	Взаємозв'язок реальності і фантазії як основа художніх творів Стівена Кінга (за романами «Керрі» та «Мертва зона») .....	72
ДМИТРЕНКО В. І.	Оніричний простір повісті «Смерть» Б. Антоненка-Давидовича .....	76
ЖУРБА С. С.	Жанровий еклектизм українського авангардного роману .....	82
ЕЛИСЕЕНКО А. П.	Публікація глав роману Б. Поплавського «Аполлон Безобразов» в оцінці критики (журнал «Числа» 1930–1934 гг.) .....	86
ЗВАРИЧ О. Р.	Криза ідентичності у творчості Юрія Косача (на матеріалі повістей «Рубікон Хмельницького», «Еней та життя інших») .....	88
ІЛЬКІВ А. В.	Між двох світів: поетика інтимного епістолярію Михайла Коцюбинського.....	93
ЙОЛКІНА Л. В., ЧОРНОБАЄВ О. В.	Шляхи зростання поетичного хисту Леоніда Полтави .....	96
КАВУН Л. І.	Сковорода і його філософія у творчості «романтиків вітаїзму» .....	100
КАНДЮК-ЛЕБІДЬ С. В.	Літературний мемуарний портрет як форма відображення життя у споминах.....	105
КАПУРА О. М.	Фольклоризм ліричної поезії Михайла Старицького та Андрія Малишка .....	109
КІРЯЧОК М. В.	Перестороги апокаліпсису в романі Юрія Щербака «Час смертохристів» .....	113

КРАВЧЕНКО Я. П.	Трансформація жанрового канону епістолярного роману в ранній творчості Дж. Остен .....	118
ЛЕДНЯК Ю. В., ЛЕДНЯК Г. В., СКОРИК А. О.	Образна система драми Ж. Ануя «Медея».....	122
ЛИСАК В. С.	Героїчне й трагічне минуле України у творчому моделюванні А. Малишка і В. Чапленка.....	128
ЛИЩЕНКО Н. Ф.	Одесский городской текст и карнавальная традиция .....	134
МАЙБОРОДА Н. В.	Шахтарські мотиви «малої прози» Спиридона Черкасенка .....	139
МАКОВІЙ М. Г.	Специфіка реалізації концепції творчої особистості в п'єсі Світлани Лелюх «Цирк життя нашого» .....	143
МАЛАХОВА О. О.	Жанри пісенної лірики як відображення естетичного ставлення людини до дійсності.....	148
МАРИНЕНКО Ю. В.	Селянський рай Тодося Осьмачки (повість «Старший боярин»).....	153
МЕНШІЙ А. М.	Теоретичні аспекти осмислення дефініції «літературна школа».....	159
МИХИДА С. П.	Народнопісенність лірики Т. Шевченка: генеза, жанрові та поетикальні взаємозв'язки .....	165
МУСИЙ В. Б.	Рассказ Ф. М. Достоевского «Бобок» в литературном контексте.....	169
НАСАЛЕВИЧ Т. В., АБДУРАМАНОВА А. С.	Трансформування образу оповідача в романі Р. П. Уоррена «All the King's Men» .....	174
НІКОЛОВА О. О.	Тип псевдорозумника в західноєвропейській літературі: «шлях» від античності до романтизму.....	177
НОРЕЦЬ М. В.	Шпионский роман Лена Дейтона в английской литературе периода холодной войны.....	182
ОЛІЙНИК І. О.	Образ «малої батьківщини» у творчості А. Малишка і М. Стельмаха.....	185
ОСЬМАК Н. Д., ДИЯК Я. В.	Особенности демонологических образов у циклі «Зрада» Володимира Свідзінського .....	190
ПАНОВА Н. Ю.	Особенности изображения самоубийства в художественной прозе .....	193
ПАПУША І. В.	Наратологія: від класичної до посткласичної.....	199
ПЕРЕНЧУК О. З.	Естетичні джерела детективу: проблематизація класичної моделі .....	203
ПИСАРЕВА О. А.	М. Горький об особенностях типологии героев в русской классической литературе.....	208
ПІДОПРИГОРА С. В.	Тема смерті в художніх вимірах повісті «Електронний пластилін» М. Бриниха .....	213
РОДІОНОВА І. Г.	Особенности характеротворения у «кримінальних» оповіданнях Дмитра Марковича.....	216
РОЗМАРИЦЯ С. А.	Спроба об'єктивної інтерпретації чи шанс на індульгенцію? Повість «Непорозуміння» П. Капельгородського.....	221
РОМАНЮК Л. М.	Модель українського суспільства в «Записках холуя» І. Сенченка .....	225
САВИЧ В. І.	Проблема національної ідентичності в романі Р. Володимира «Нація на світанку» .....	228
САПСАЄНКО Л. В.	Образ української жінки в історичній драматургії Б. Грінченка.....	232
СВАРИЧ Н. З.	Жанрові моделі есеїстики Івана Андрусяка (на матеріалі збірки «Дуби і леви»).....	236
СИЗОНЕНКО Н. А.	Ревізія доктрини прогресу в історіографічній металітературі Великобританії.....	242

СОЛОМАХІНА Ю. Ф.	Вірування давніх слов'ян як джерело художньої творчості (на матеріалі поетичного доробку Празької школи) .....	246
ТАРАРАК А. В.	Европейский наполеоновский миф в русской литературе: между славянофилами и западниками .....	250
ТАШКІНОВА Т. М.	Художній часопростір драматургії Марії Віргінської.....	255
ТЕНДІТНА Н. М.	«Мала проза» Олеся Ульяненка.....	262
ТКАЧЕНКО Р. П.	Інтелектуальний гумор Ю. Івакіна (традиції і новаторство поетики).....	266
ТУПАХІНА О. В.	Деконструкція вікторіанського дискурсу науки в романі Т. Шевальє «Чарівні створіння».....	269
ФІЛАТОВА О. С.	Тип героя-переродженця в повісті М. Хвильового «Іван Іванович» і романі О. Копиленка «Визволення».....	271
ХИНКИЛАДЗЕ Е. В.	Специфика исторической тематики в прозе русского зарубежья первой «волны» эмиграции .....	276
ХОМ'ЯК Т. В.	Жіночі образи та засоби їх характеротворення в романі Н. Доляк «Гастарбайтерки» .....	280
ЦИПНЯТОВА І. В.	Творчість Якова Жарка раннього періоду як феномен у громадсько-історичному й культурно-літературному просторі.....	287
ЧЕРКАШИНА Т. Ю.	Ідейно-художні домінанти української автобіографіки 1990-х років.....	291
ШЕСТОПАЛОВА Т. П.	Концепт чуттєвого сприйняття в літературній критиці Юрія Лавріненка .....	296
ШКОЛА І. В.	«Подорож...» М. Йогансена і «Повернення Дон Кіхота» Г.-К. Честертон: дискурс театральності недраматичного твору .....	304
ЯРЕМЕНКО Н. В., КОЛОМІЄЦЬ Н. Є.	Куртуазна література доби Середньовіччя і трансформація її ідей у епоху Відродження .....	308
ЯРОВЕНКО Т. С.	Експериментально-провокативні інтенції В. Винниченка другого періоду творчості: наукова парадигма осмислення .....	313
BEREZHANSKA YU.	Cultivation and Destruction of Gender Stereotypes in Maria Concepción by Katherine Anne Porter .....	319
ДОНІЙ В. С.	Постколоніальні студії в українському літературознавстві.....	322
Відомості про авторів .....		326

# CONTENTS

ANNENKOVA E.	The Florentine Myth by Yevdokiya Rostopchina.....	9
ATROSHENKO A., DYACHENKO N.	Idea of Garmony Total Organic World in Poetic Model of Yacob Shchegolev.....	15
ACHKAN L.	Poetic Peculiarities of Archetypal Image of Fire in the Works by N. Bilotserkivets.....	18
BIKOVA T.	Artistic Interpretation of the Archetype «Treason» through the Opposition «Own» – «Alien» in «Hutsul» Text of Early Twentieth Century.....	24
BOKSHAN H.	Peculiarity of Artistic Realization of the Wild Woman's Archetypical Features in the Narrative «The Sunset in Urizh» by Halyna Pahutiak .....	29
BONDAR L.	Drama by Yaroslav Vereshchak «The Fall, when Apple Tree Blossomed...»: Intercultural Dialogue in the Terms of Common-Historical Realities.....	33
VASYLTSIV YA.	Spanish Interests of Volodymyr Samiilenko.....	40
VENGRYNIUK K.	Frontier as a Component of the Binary Opposition Central/Marginal in Olha Kobulianska's Short Novel «Beyond the Border» and Natalena Koroleva's one «The Traveler» .....	45
GORBOLIS L.	Ukrainian Essence of Hryhoriy Kostyuk's Life and Work.....	49
GRYSHCHENKO O.	The Architectural Image of Kiev in the Novel «City with Chimeras» by O. Ilchenko .....	55
GURDUZ A.	The «Woman» Mystic Love Novel Mythopoeitics of the First Decade of the Twenty First Century in Ukraine .....	61
GUTSOL M.	Reception of Traditional Plot «Jorney to the Afterlife» by Modern Ukrainian Dramaturgy .....	69
DANYLCHUK O.	Interrelation of Reality and Fancy as a Basis of S. King's Works (Based on the Novels «Carrie» and «Dead Zone»).....	72
DMYTRENKO V.	Operatical Discourse of the Novel «Death» by Antonenko-Davydovych.....	76
ZHURBA S.	Genre Eclecticism of Ukrainian Avant-garde novel.....	82
IELISEIENKO A.	Publication of the Novel «Apollon Bezobrazov» by B. Poplavsky in Critical Assessment («Chisla» 1930–1934) .....	86
ZVARYCH O.	Yurij Kosach's «Rubicon of Khmelnytsky», «Eney and the Life of Others» in Identity Crisis Discourse .....	88
ILKIV A.	Between Two Worlds: the Poetics of Intimate Letters by Mykhaylo Kotsiubynskyi.....	93
YOLKINA L., CHORNOBAJEV O.	The Growth of Leonid Poltava's Poetic Talent.....	96
KAVUN L.	Skovoroda and His Philosophy in the Works of «Romantics of Vitaism».....	100
KANDYUK-LEBID' S.	Literary Memoir Portrait as Form of Reflection of Life in Remembrances .....	105
KAPURA O.	Folklorism of Lyric Poetry by Michael Staritskiy and Andriy Malishko.....	109
KIRYACHOK M.	Warning of Apocalypse in the Novel by Yurii Shcherbak «The Time of Deathchists» .....	113

KRAVCHENKO Y.	Transformation of Genre Canon of Epistolary Novel in Early Works by J. Austen .....	118
LEDNIAK Y., LEDNIAK H., SKORYK A.	Images System of the Drama «Medea» by J. Anoilh .....	122
LYSAK V.	Heroic and Tragic Past of Ukraine in Creative Work of A. Malyshko and V. Chaplenko .....	128
LISHCHENKO N.	Odessa Urban Text and a Carnival Tradition .....	134
MAYBORODA N.	Miners Motives of «Small Prose» by Spyridon Cherkasenko .....	139
M. MAKОВИЙ	Specifics of Implementing the Concept of Creative Personality in the Play by Svetlana Lelyukh «Circus of our life» .....	143
MALAKHOVA O.	Genres of Song Lyrics as Display of Aesthetic Relation of Man to Reality .....	148
MARYNENKO Y.	Peasant Paradise T. Osmachka (Story «The Older Groomsman») .....	153
MENSHIY A.	Theoretical Aspects of Defining the Term «Literary School» .....	159
MYKHIDA S.	Folk Roots in T. Shevchenko's Lyrics: Genesis, Genre and Poetical Interrelations .....	165
MUSIY V.	Novel by Dostoevsky «Bobok» in Literary Context .....	169
NASALEVICH T., ABDURAMANOVA A.	Transformation of the Narrator's Image in the Novel of R. P. Warren «All the King's Men» .....	174
NIKOLOVA A.	Type of Pseudoclever Man in the Literature of Western Europe: «Path» From Antiquity to Romanticism .....	177
NORETS M.	Len Deighton's Spy Novel in the English Literature During the Period of the «Cold» War .....	182
OLIJNYK I.	Image of «Small Fatherland» in the works A. Malyshka and M. Stelmakha .....	185
OSMAK N., DYYAK Y.	Demonic Images in the «Betrayal» by Volodymyr Svidzynsky .....	190
PANOVA N.	Features of Suicidal Depiction in Prose .....	192
PAPUSHA I.	Narratology: from Classic to Postclassic .....	199
PERENCHUK O.	Aesthetic Sources of Detective Genre: Problems of the Classic Pattern .....	203
PISAREVA O.	M. Gorky About the Peculiarities of the Typology of the Heroes in the Russian Classic Literature .....	208
PIDOPRYGORA S.	Theme of Death in the Art World of the Story «Electronic Clay» by M. Brynyh .....	213
RODIONOVA I.	Peculiarities of the Means of Character Modeling in «Criminal» Stories by D. Markovych .....	216
ROZMARYTSA S.	Attempt to Strict Interpretation is a Chance to Indulgence? The Narattive «Misunderstanding» by P. Kapelgorodsky .....	221
ROMANUK L.	Model of Ukrainian society in the «notes of a flunky» («Iz zapysok kholuia») by Ivan Senchenko .....	225
SAVYTCH V.	Problem of the National Identity of the Novel «Dawning of the Nation» by R. Volodymyr .....	228
SAPSAYENKO L.	Image of the Ukrainian Woman in Borys Hrinchenko's Dramas .....	232
SVARYCH N.	Genre Models of Ivan Andrusyak's Essay Works (Based on the Compilation «Oaks and Lions») .....	236
SYZONENKO N.	Revision of the Concept of Progress in British Historiographic Metafiction .....	242
SOLOMAKHINA JU.	Belief of the Ancient Slavs as Source of Art (as a Model – Lyrics of the Prague Literary School) .....	246
TARARAK A.	European Napoleonic Myth in the Russian Literature: Between the Slavophiles and the Westernizers .....	250

TASHKINOVA T.	Artistic Timespace of Dramatic Works of Maria Virginsakaya.....	255
TENDITNA N.	«Small Prose» by Oles Ul'yanenko.....	262
TKACHENKO R.	Intellectual Humour of Yu. Ivakin (Tradition and Novation Poetics).....	266
TUPAKHINA O.	Deconstruction of a Victorian Discourse of Science in The Novel by Chevallier «The Remarkable Creatures».....	269
KHINKILADZE E.	Specific of Historical Subject in the Prose of the First «Wave» of Russian Emigration.....	271
HOMJAK T.	Women's Images and Means of Their Creating in the Novel by N. Dolyak «Women-Gastarbeiters» .....	276
TSYPNJATOVA I.	Yakiv Zharko's Work of the Early Period as Phenomenon in Historical-Cultural, Literary And Artistic Space .....	280
CHERKASHYNA T.	Ideological and Literary Dominating Ideas of the Ukrainian Autobiographies of the 1990s.....	287
FILATOVA O.	Character of a Hero Degenerate in the Story by M. Khvylovy «Ivan Ivanovych» and in the Novel by O. Kopylenko «Liberation».....	291
SHESTOPALOVA T.	Concept of Sensory Perception in Y. Lawrynenko's Literary Criticism .....	296
SHKOLA I.	M. Yohansen's «Traveling...» and G.-K. Chesterton's «The return of Don Quixote»: Theatrical Discourse of Undramatic Book.....	304
YAREMENKO N., KOLOMIETS N.	Courtly Literature of the Middle Ages and the Transformation of Ideas in the Renaissance .....	308
YAROVENKO T.	Experemental and Provocative Intentions of the Second Period of V. Vynnychenko's Creativity .....	313
BEREZHANSKA YU.	Cultivation and Destruction of Gender Stereotypes in Maria Concepción by Katherine Anne Porter .....	319
DONIY V.	Postcolonial Studies in Ukrainian Literary Studies .....	322
Information about authors.....		326